

tott szövegek kerülnek a magyar olvasóközönség kezébe. Az összeállítás Illés Péter szerkesztésében az *Acta Pedagogica Debrecina* sorozat köteteként jelenik meg, *Felsőoktatási reform Közép- és Kelet Európában 1990–2000* címmel.
(Richard H. Jones: *Education for an Open Society*, WRR, The Hague, 2000.)

Szabó Péter Csaba

HELYREÁLLÍTOTT HIERARCHIÁK

Az *Actes de la recherche en sciences sociales* legutóbbi számában (No. 149, 2003. szeptember), amelynek témája „Az iskolai »demokratizálás« ellentmondásai”, *Bernard Convert* olyan kutatást mutat be „Megőrzött hierarchiák. A diszciplínák tere, az iskolai kínálat morfológiája és az orientáció Franciaországban, 1987/2001.” címmel, amely a közép és felsőfokú oktatást vizsgálta.

Franciaországban az utóbbi 25 évben példátlalnul megnőtt a középiskolások és az érettségitők száma. 1986ban a korosztály 38 százaléka jutott el az érettségi szintjére, 1994ben ez az arány elérte a 60 százalékot. Ezzel egyidőben a hosszú középiskolai ág struktúráját erősen differenciálták a szakmai érettségi létrehozásával és a műszaki irányok megsokszorozásával. Ezeknek az intézkedéseknek az volt a céljuk, hogy véget vessenek a középiskolai ágak közötti hierarchiának és a matematika mint szelektív eszköz uralmának. Végül a felsőoktatás térképe radikálisan átalakult a felsőoktatási intézmények megsokszorozódásával, különösen a hagyományos nagy egyetemek helyi „antennáinak” (tagozatainak) kifejlesztésével. Ezeket a változásokat értékelte a helyi közép és felsőoktatási piac szintjén *Bernard Convert* a Lillei Akadémián¹ akadémiai adatok vizsgálatával.

1987 és 2001 között a középfokú oktatásban a demokratizálás növekedést tapasztalja, vagyis csökkennek a távolságok a társadalmi származás szerinti felvételi arányok között, bármelyik fajta érettségről legyen is szó. Ezt a megállapítást persze viszonylagossá teszik a finomabb szelektív folyamatok: a népi osztályok gyerekei sokkal gyakrabban érkeznek „késessé” az érettségihez, és ott nyújtott teljesítményük egyébként egyenlő feltelek mellett átlagosan minden alacsonyabb a

vezető beosztásúak gyerekeiénél, azokat is figyelembe véve, akik az utóbbiak közül érkeznek „késessel”. Convert azt is hangsúlyozza, hogy a nők relatíve kevésbé vannak jelen, amit e „demokratizálás” keretében azzal magyaráz, hogy az iskolázásban a nemek aránya társadalmi kategóriánként változik.

1995ben új struktúrákat vezettek be az érettségi ágaiban. Ez az intézkedés azonban a szerző szerint nem hozott mélyebb átalakulást az ágak hierarchiájában. Csak azt emeli ki, hogy az általános ágak között csökkenek a letszámok a bölcsészeti ágakon, a „közgazdasági és társadalmi” ágak javára, amelyek tanulóik színvonalának egyértelmű javulását tapasztalták, és elvesztették menedékjüket. Convert azt is megállapítja, hogy a természettudományos ágak kevésbé kitüntetetté váltak ezzel magyarázza, hogy az újabb évjáratok kevésbé érdeklődnek a felsőfokú természettudományos tanulmányok iránt.

A felsőoktatásban a tömegesedés először a rövidebb ágak iránti igény felduzzadásában jelentkezett, majd 1991-től kezdve a „környékelbő” intézmények fejlődésével megindult egy növekvő áradat az egyetemek felé. Convert azonban az érettségitőknek az akadémián bejelentett „orientációs szándékait” tanulmányozva hangsúlyozza a felsőfokú tanulmányokra irányuló orientációs stratégiák változatosabbá válását.

Először is, kimutatja a „szomszédsági hatásokat”, amelyek olyan ágak felé terelik az érettségitőket, amelyeket az oktatás földrajzi közelsége miatt választanak. E hatások áganként és a községtől függően eltérőek. Így a kínálathoz képest a kereslet kevésbé rugalmas a bölcsézetben és a természettudományokban, mint a humán tudományokban, főleg pedig a szakmát nyújtó multidiszciplináris ágakon (pl. az alkalmazott idegen nyelvek vagy a gazdasági és társadalmi igazgatás területén). A szomszédsági hatások egyébként a „legtörekényebb” közösséget érintik a leginkább, azaz a nőket, a túlkoros tanulókat és a népi osztályok gyerekeit.

A felsőoktatási ágak közötti választás tere egyébként túldeterminált az érettségi ágai révén. Így a felsőoktatási ágak iskolai és társadalmi hierarchiája nagyon hasonló szerkezetű, mint az érettségi fajtának hierarchiája. Két pólusán a nagy iskolák egyetemi előkészítő osztályai mellyek a legjobb és a legmagasabb társadalmi származású tanulókat fogadják állnak szemben az ellentétes jellemzőkkel bíró tanulókat fogadó fel-

¹ Akadémia: a francia állami felsőoktatási rendszer területi egysége...

sőfokú technikusi szakokkal. A befejező osztályok fajtának struktúrája és a felsőfokú ágak struktúrájának megfelelése teljesen egyértelmű, és erős összekapcsolódásokat mutat: a matematika specializációjú tudományos („S”) SÉRIES és az előkészítő osztályok között, a műszaki SÉRIES és a rövid felsőfokú technikumok (IUT) között, az általános „L” (bölcsészeti), ES (gazdasági és társadalalmi), „SVT” (természettudományi) SÉRIES és az egyetemi tanulmányok között. A fő ellen-tét a középfokú oktatás tudományos SÉRIESi és a műszaki SÉRIESi között vannak. A szakágak e két csoportjának közönsége ellentétes társadal-mi származású csoportokból, a leghátrányosabb és a legelőnyösebb helyzetűek közül toborzódik, ami ellentétes pozíciókba helyezi őket az egye-temi téren.

Végül, az eddig leírt modális profilokon túl egyéb tényezők is befolyásolják az érettségizők orientációját: a nem (a lányok inkább a bölcsésze-ti ágak, nyelvek és humántudományok felé orien-tálódnak, a fiúk pedig a tudományokat és az ipari

technológiát részesítik előnyben, míg más ágak vegyesek); a túlkorosság (Convert azt tapasztal-ta, hogy túlkorosság esetén az orientációs szán-dékok statisztikailag eltolódnak a hierarchia alja felé); és a társadalmi származás (a legelőnyösebb helyzetű tanulók orientációi sokkal „ambiciozu-sabbak”, míg a szerényebb származásúak inkább a munkaerőpiacra hamarabb „megtérülő” ága-kat választják).

Convert végül arra a következtetésre jut, hogy az utóbbi idők strukturális változásai ellenére a francia iskolarendszer felszínta ezek hatásait és helyreállította hierarchiáit. Ezeket a középfokon belül működő szelekció és a következő szintre, a felsőoktatásba áthelyezett szelekciós mechanizmus tartja fenn.

(Convert, Bernard: *Megőrzött hierarchiák. A diszciplinák tere, az iskolai kínálat morfológiája és az orientáció Franciaországban, 1987-2001. Actes de la recherche en sciences sociales, No. 149. 2003. szeptember.*)

Florence Legendre